

Over individualisme

Ik richt me in dit humanistisch Woord van de Week nu eens in het bijzonder tot diegenen onder U die plegen te zeggen: Ik ben humanist, en **dus** behoor ik nergens bij, zeker niet bij een humanistisch verbond dat er op uit is, een groot aantal „gelijkdenkenden” onder zijn vanen te verenigen, dat een gemeenschappelijke beginselverklaring heeft opgesteld en dat daardoor bedenkelijk lijkt op een nieuwe kerk; ditmaal misschien een kerk voor ongelovigen, maar dan toch een instituut met eigen leerstellingen en met samenkomsten.

Ik richt met tot hen die zo spreken, hoewel ik vrezen moet dat vele van deze mensen de knop van hun radio al omgedraaid hebben zodra een spreker werd aangekondigd, een spreker die via de microfoon zijn woord richt tot de duizenden. Kortom, ik wend me vooral tot hen die zich individualist noemen. Laat ik dadelijk zeggen dat hun standpunt mij zeer begrijpelijk, zeer vertrouwd voorkomt, en eigenlijk ook zeer aantrekkelijk. Er zijn mensen, die voor geen geld van de wereld ook maar ergens lid van zouden willen zijn: niet van een partij, niet van een vakbond, niet van een personeelsvereniging, zelfs niet van een bridge- of hengelclub, omdat zij deze sporten bij voorkeur buiten clubverband beoefenen. Deze mensen beklagen er zich over, dat men bij de opstelling van de Rechten van de Mens één belangrijk recht totaal over het hoofd gezien heeft: het recht om met rust gelaten te worden. We mogen deze klacht zeker niet onderschatten. We leven in een tijd van zoveel idealen en ideologieën, van zoveel bemoeienissen en voorschriften op alle gebieden van het dagelijks leven, dat we wel eens naar een onbewoond eiland verlangen. U kent waarschijnlijk de uitdrukking „ongrijpbare jeugd” is er een afgrijselijker beeldspraak denkbaar? Het is alsof monsterlijke grijpparmen zich willen uitstrekken tot alles wat maar binnen het bereik ligt. Het valt niet mee, een vrijplaats te vinden. Jan Greshoff wist het vijftientwintig jaar geleden al, toen hij schreef:

Gij hebt gelijk, we moeten gaan vertrekken.
Maar, apropos, weet ge nog vrije plekken?
Waarheen? De wereld is veel te nauw geworden,
Overal staan Citroën's reclameborden,
Overal zijn avantgarde-tijdschriften
Bordelen, paraplu's en Otisliften;
De kapitein leest op de brug De Stem
En in Papeete relt een trolleytram
Waarheen, waarheen? We zitten in de klem!

Zo zag een individualist de toestand een kwarteeuw geleden: de vrije persoonlijkheid werd bedreigd door beperkingen, door het alledaagse, door actualiteiten, door valse idealen. In de tijd die sedert verstreken is heeft hij het er zeker niet gemakkelijker op gekregen.

Allereerst wil ik even stilstaan bij de vraag: hoe staat de humanist tegenover het individualisme? Voor mij persoonlijk heeft hier nooit een probleem gelegen, voor mij is het individualisme altijd nauw aan het humanisme verbonden geweest. In gesprekken met leden van het Humanistisch Verbond is mij gebleken, dat tallozen er evenzo over dachten; zij noemden zich nadrukkelijk individualist. Toch vernam ik van anderen, dat het woord „individualisme” voor hen een minder gunstige klank had. Hier moest een misverstand heersen, een misverstand over de uitlegging van het woord „individualisme”. Voor alle zekerheid heb ik Van Dale's woordenboek er eens op nageslagen, en ik vond daarin twee betekenissen vermeld:

1. Leer, die de rechten van het individu boven die der gemeenschap stelt;
2. het voor alles bewaren der persoonlijke onafhankelijkheid.

Hieraan zou nog wel iets toe te voegen zijn, maar laten wij het houden op deze twee kanten van de zaak. De eerste betekenis doet ongunstig aan: als de rechten

van het individu hoger dan die van de gemeenschap gesteld zouden worden, dan was iedere misdadiger gerechtvaardigd te doen wat hem goed leek, en hij zou een individualist genoemd worden. Het omgekeerde zou leiden tot leuzen als „Gijzelf zijt niets, Uw volk is alles”, en daarvan hebben we in de bezettingstijd de betekenis leren kennen. Tegenwoordig zijn we het er wel over eens dat er een evenwicht moet zijn tussen de rechten van het individu en die der gemeenschap. Daarom zegt ook een leuze als sociale gerechtigheid op zichzelf weinig meer. U moet er maar eens op letten hoe in de komende zomer, als de verkiezingen voor de deur staan, elke partij de sociale gerechtigheid in haar programma zal voeren. Dat kunnen ze trouwens rustig doen zolang ze er geen nauwkeurige omschrijving voor geven, want nogmaals, over de wenselijkheid van een evenwichtstoestand zijn allen het wel eens. Daarom beschouw ik de eerste betekenis van individualisme als een verouderd standpunt en spreek ik in dat geval liever van egoïsme of onmaatsnappelijkheid.

Blijft dus over de tweede betekenis, het voor alles bewaren van de persoonlijke zelfstandigheid. Hieruit spreekt een waardering van de mens als individu, als vrije persoonlijkheid. Dit is nu juist het kenmerk geweest van het historisch humanisme, uit de latere middeleeuwen en daarna. Door vrije studie, door vrij onderzoek kon de mens zich ontwikkelen, en hieraan hebben wij onze hele westerse beschaving te danken, een beschaving die waarde toekent aan de scheppende persoonlijkheid. Van de oude humanisten, van Abelard, Petrarca, Erasmus, Spinoza, Voltaire, Multatuli, van hen allen zijn wij de erfenamen, het zijn er te veel om op te noemen. In hen ontwikkelde zich het *volwassen worden van de mens*; hun individualisme betekende de weg naar de geestelijke vrijheid, de geestelijke vrijheid die kan gelden als het hoofdkenmerk van ons humanisme. Daarom staat het voor mij vast, dat het individualisme onverbrekkelijk met het humanisme verbonden is; in het verleden en vandaag. Er zijn natuurlijk humanisten, die op het individualisme minder de nadruk leggen, maar aan de samenhang zelf doet dit m.i. niets af.

Dat is nu alles goed en wel, zal een individualist opmerken, maar de noodzakelijkheid van een georganiseerd humanisme is daarmee nog volstrekt niet bewezen. Deze opmerking wordt veel, wordt zeer veel gemaakt. Ik voor mij ben er vast van overtuigd, dat juist om deze reden in de afgelopen tien jaar talloze bewuste humanisten aan de kant zijn blijven staan. De individualist is afkerig van beginselverklaringen en hij gruwelt bij het woord gemeenschap. Meer dan de vergaderzaal trekt hem de rust van het eigen gezin, van de eigen studeerkamer, of het gesprek met enkele vrienden. Soms is hij zelfs bereid, in de massa op te gaan, maar dan als nameloos stukje publiek bij een film, een concert, een wedstrijd, en altijd zonder verplichtingen.

Ik ken dit standpunt bijzonder goed, want ik heb U al laten doorschemeren dat het grotendeels ook mijn eigen standpunt is. Niettemin heb ik tien jaar geleden, op 17 februari 1946, de reis van Rotterdam naar Amsterdam gemaakt om bij de oprichting van het H.V. aanwezig te zijn, en sedertdien ben ik steeds actief bij de werkzaamheden betrokken geweest zonder dat ik het gevoel had, daarmee mijn persoonlijke onafhankelijkheid prijs te hebben gegeven. Maar dit is een persoonlijke kwestie waarop ik hier niet verder wil ingaan. Er zijn dingen van meer algemene aard, dingen die alle humanisten aangaan.

In de afgelopen tien jaar is wel komen vast te staan, dat de buitenkerkelijken nog altijd in de hoek zitten waar de slagen vallen. Niet alleen in uitspraken van kerkelijke zijde, maar ook bij wetsvoorstellen en instellingen van hogerhand horen we van tijd tot tijd de toon doorklinken, die de atmosfeer van buitenkerkelijken in ons land benauwd maakt. Ik zal vandaag maar niet stilstaan bij mandementen en crematiewetten, er zijn vele voorbeelden te noemen waaruit blijkt dat de rechten der buitenkerkelijken verdedigd moeten worden. Dit is niet mogelijk zonder een organisatie die het voor deze bevolkingsgroep kan opnemen, en zo'n organisatie heeft daartoe toch ook enige omvang nodig. Juist omdat het hier de rechten van het buitenkerkelijk volksdeel geldt is het niet verantwoord, wanneer bewuste humanisten er buiten blijven, alleen op grond van hun afkeer van organisaties in het algemeen.

Maar er is meer. Ik sprak daareven over de ongrijpbare jeugd, en ik noemde dit een uitdrukking die een individualist moest tegenstaan. Maar dit neemt niet weg dat er een probleem van jeugdverwilderung bestaat, dat wij met al onze theorieën en onafhankelijkheidszin niet kunnen wegpraten. Het wordt er met de tijd niet gunstiger op. Vroeger was er voornamelijk het optreden van de asfaltjeugd, tegenwoordig lezen we van nachtelijke uitspattingen van scholieren, en zo kunnen we doorgaan. Ik koos het voorbeeld van de jeugd niet, om hierop speciaal Uw aandacht te vestigen, want ook in andere lagen van de samenleving heerst het nihilisme. Mensen die werkelijk ernst maken met hun waardebeseft hebben ook hun verantwoordelijkheden. Ik heb een afkeer van gevoelsargumenten, want ik weet dat er vaak met geestelijke waarden geknoeid wordt door ze in de sfeer van het

gevoel te brengen; welnu, ook rationeel moeten we nuchtere overweging laten gelden, dat het met de wereld spaak loopt als de verwildering, het nihilisme voort woekert. Ook de humanist zal, op zijn wijze, een antwoord moeten geven op de problemen, op de uitdaging van de tijd waarin wij leven. Humanist zijn, of individualist zijn, betekent helemaal niet dat men zich op eigen gebied moet terugtrekken; volgens mij betekent het: mede een verantwoordelijkheid dragen.

Wanneer ik de jubileumbrochure „1946—1956” van het H.V. nog eens bekijk, dan word ik getroffen, ja, in de eerste plaats door het weinig fraaie uiterlijk van dit boekje, maar daarnaast toch vooral door de inhoud, door de indrukwekkende hoeveelheid werk die in de afgelopen tien jaar verzet werd, en dat verzet kon worden dank zij bijdragen van die humanisten, die niet aan de kant zijn blijven staan. Aan het eind van deze week zal het jubileum van het H.V. gevierd worden; deze week bestaan wij tien jaar. Met een klein groepje overtuigde humanisten zijn wij het werk begonnen, en de buitenwacht stond er sceptisch tegenover; men had niet veel verwachtingen van een groepering op basis van het humanisme. Wat zouden individualistisch aangelegde mensen van verschillende politieke overtuiging of zonder politieke overtuiging, mensen van zo verschillende aanleg, en karakter — van scherp rationalistisch tot vaag religieus, wat zouden zo uiteenlopende lieden gezamenlijk tot stand kunnen brengen? Zo dachten velen, maar wij hebben het werk onverstoorbaar aangevat, overtuigd als wij waren dat het kon. Over het resultaat mogen we zeker niet ontevreden zijn. Wij hebben een zeer veelzijdige organisatie opgebouwd die er wezen mag, die algemene erkenning gevonden heeft en die een plaats in onze Nederlandse samenleving heeft gekregen. Met het buitenkerkelijk humanisme wordt althans meer dan ooit tevoren rekening gehouden.

Het schijnbaar onmogelijke is mogelijk gebleken. Individualisten, ja, zelfs uitgesproken non-conformisten hebben zich in een gemeenschappelijk tehuis verenigd waarin zij zich op hun plaats voelen omdat zij hierin niets van hun persoonlijkheid prijs behoeven te geven. Daarom lijkt mij nu, na tien jaar, het moment gekomen om nog eens een bijzonder beroep te doen op de vele overtuigde humanisten, die een humanistisch verbond een contradictio in terminis vinden: het tegendeel is waar gebleken, en daarom lijkt mij voor hen thans het ogenblik aangebroken om hun afzijdigheid op te geven. Het gaat niet om een willekeurige vereniging, maar om de zaak van het humanisme.

Dr. G. W. HUYGENS.

ERASMUS

*spel van het humanisme
door Garmt Stuiveling*

ingebonden f 7.90

Verkrijgbaar bij het centraal bureau Hum. Verbond
Bleijenburgstraat 1, Utrecht / girorekening 304960

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
12 FEBRUARI 1956

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie en redactie: Humanistisch Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht, Postgiro 304960
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0,12, buitenland f 4,60 p.j.